

ایضاح طمان در گذر ایام

آیت الله محمدتقی

بهار ۱۳۹۵

سرشناسه	محمد قاسمی، آیت ا...، ۱۳۴۸ شہرپور -
عنوان و نام پدید آور	اسفرجان در گذر ایام / آیت ا... محمد قاسمی.
مشخصات نشر اصفهان	افسر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاہری	ح، ۲۱۵ ص.: نمونه.
شابک	۷-۰۳-۸۰۹۸-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۳۹] - ۲۴۰.
موضوع	اسفرجان
زبان	۱۳۹۴ ق ۲ / ۶۳ س / DSR۲۰۷۳
رده بندی یوبی	۹۵۵/۹۳۴
شماره کتابشناسی	۴۱۲۶۸۶۶

اسفرجان در گذر ایام

نویسنده: آیت ا... محمد قاسمی

صفحه آرایی: گروه طراحان خط خطی

طرح جلد: مهدی جواهری

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵

لیتوگرافی: پرتو

چاپ: فرزندگان

صحافی: سپاهان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۷-۰۳-۸۰۹۸-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال

آدرس انتشارات: اصفهان، چهارباغ، کوی سینما سپاهان ۵۹۱۳۳۰۲۹۳۳۴

فروشگاه اینترنتی: www.tandisbook.com

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۵	مقدمه
۱۹	فصل اول: وجه تسمیه اسفرجان
۲۱	بررسی بعضی اقوال تاریخی درباره اسفرجان
۲۲	ورود اسلام به اصفهان و توابع آن
۲۳	فصل دوم: موقعیت و آب و هوا
۲۳	الف) موقعیت جغرافیائی اسفرجان
۲۳	ب) مساحت و ارتفاع
۲۴	ج) آب و هوا
۲۷	منابع آب اسفرجان
۲۷	الف) زرچشما
۳۳	روایتی از تاریخ اسفرجان
۳۴	ب) چشمه کانی (کُنی)
۳۶	ج) چشمه آب سنا
۳۶	د) چشمه علانی
۳۶	قنوات اسفرجان
۳۶	قنات چشم روی
۳۷	قنات جوی عباسی
۳۸	قنات مزرعه پایین
۳۸	درختان میوه
۴۱	پوشش گیاهی و جانوری
۴۲	جدول کشاورزی
۴۲	الف) جدول قلعشاه
۴۲	ب) جدول تنگی چی
۴۳	ج) جدول جوی بند
۴۴	د) جدول سنگ سفید
۴۴	ر) جدول باغستان
۴۵	ز) جدول چاقادک (چغادک)

فصل سوم: آثار تاریخی ۴۷

الف) بند تاریخی قلتقشاه ۴۷

تاریخچه بند قلتقشاه ۴۸

قلتقشاه صدراعظم غازان خان ۵۰

اصلاحات غازان خان ۵۱

سرانجام قلتقشاه ۵۳

حوضه بند قلتقشاه ۵۴

علل شکسته شدن بند قلتقشاه ۵۴

ب) مقبره امامزاده عبدالمطلب ۵۷

ج) مسجد ملک احمد ۵۸

د) سنگ‌نوشته‌ی بوی‌نو ۶۲

ه) آسیاب‌های آبی ۶۴

و) درختان کهنسال گردو ۶۵

ز) سنگ‌های مزار ۶۷

ح) شیرسنگی ۶۸

ک) تپه جول کفتری ۶۹

فصل چهارم: علم و فرهنگ ۷۱

فرهنگ و خردورزی ۷۲

سیر تحولات فرهنگی اسفرجان ۷۲

مکتب‌خانه ۷۲

پایان تحصیلات ۷۳

جایگزینی آموزش نوین بجای آموزش مکتب‌خانه‌ای ۷۴

آموزش مکتب‌خانه‌ای در اسفرجان ۷۴

مدارس به سبک نوین در اسفرجان ۷۶

دبستان‌های اسفرجان ۷۸

الف) دبستان هاتف ۷۸

ب) دبستان شفیع ۸۱

ج) دبستان شهید صدوقی ۸۱

۸۲	مدارس دیگر اسفرجان
۸۳	میراث‌داران وادی خورشید
۸۷	فصل پنجم: ویژگی‌های انسانی
۸۷	جمعیت
۹۰	تراکم جمعیتی اسفرجان
۹۲	اقوام مهاجر به اسفرجان
۹۴	عوامل کاهش جمعیت در اسفرجان
۹۶	اسفرجان و مایه شهرگزینی
۹۶	تشکلات اجتماعی
۹۸	شورای اسلامی اسفرجان
۹۸	انجمن اسفغانی‌های مقیم اصفهان
۹۹	کانون قلم اسفرجانی
۹۹	ورزش اسفرجان
۱۰۱	اماکن عمومی
۱۰۳	اماکن مذهبی
۱۰۵	فصل ششم: هنر و هنرمندان
۱۰۵	هنر و هنرمندان
۱۰۶	هنر مینیاتور و مُعرق چرم
۱۰۶	معرفی سه چهره هنرمند
۱۰۶	الف) عباس ذوالفتون اسفرجانی
۱۰۹	ب) استاد اسداله اسفرجانی
۱۱۰	ج) استاد علی اسفرجانی
۱۱۴	نقاشی
۱۱۵	خط و خوشنویسی
۱۱۵	خوشنویسان اسفرجان
۱۱۷	هنرهای نمایشی
۱۱۹	موسیقی
۱۲۰	مُشیک‌کاری
۱۲۱	دروذگری هنرمندانه

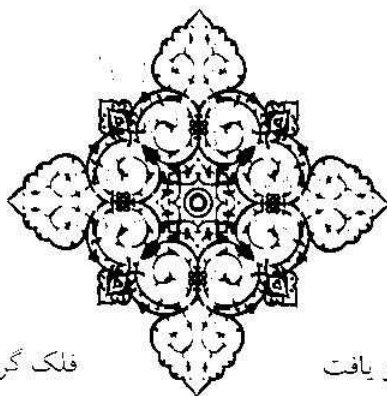
۱۲۲	شاعران اسفرجان
۱۳۱	فصل هفتم: امور مذهبی
۱۳۱	خط خورشید
۱۳۲	محرم در اسفرجان
۱۳۴	شهدای اسفرجان
۱۴۳	فصل هشتم: آداب و رسوم
۱۴۴	معرفی بعضی از آداب و رسوم
۱۵۰	مراسم عروسی در گذشته و حال
۱۵۵	مراسم عید سال نو
۱۵۶	جشن‌های پس از تحول سال
۱۵۹	فصل نهم: صنایع و گردشگری
۱۵۹	شهرک صنعتی
۱۵۹	قطب گردشگری
۱۶۲	غذا و مأكولات
۱۶۲	غذاهای سنتی اسفرجان
۱۶۴	منظومه اسفرجانیه (استاد ریحان)
۱۶۹	فصل دهم: ضرب‌المثل‌ها
۱۶۹	ضرب‌المثل‌ها
۱۷۷	ضمائم
۱۸۵	اسناد
۲۰۳	منابع و مآخذ
۲۰۶	اسامی و مکان‌ها

فهرست تصاویر

۱۷	تصویر: ماهواره‌ای اسفرجان
۳۰	۱-۲: قضاوت مصدقین قمشه (شهرضا)
۳۱	۲-۲: دستور حجه الاسلام شفتی درباره تقسیم آب
۳۴	۳-۲: اعتمادالدوله (موزه بریتانیا)
۴۴	۴-۲: سنگ قبر تاریخی مسجد محله عرب‌ها

- ۱-۳: بند تاریخی قلشقشاه ۵۵
- ۲-۳: بازسازی شده بند قلشقشاه ۵۶
- ۳-۳: ساختمان امامزاده (قدیم، جدید) ۵۸
- ۴-۳: ضریح امامزاده ۵۸
- ۵-۳: صحن مسجد ملک احمدی ۵۹
- ۶-۳: سنگ آب مسجد ملک احمدی ۶۰
- ۷-۳: شبستان مسجد ملک احمدی ۶۰
- ۸-۳: سنگ نوشته جدول جوی نو ۶۲
- ۹-۳: شرحنامه خاندان فتحعلی خان اعتماد الدوله ۶۳
- ۱۰-۳: آسیاب خنکی ۶۴
- ۱۱-۳: گردوی کهن اسفرجان ۶۶
- ۱۲-۳: سنگ تاریخی درستان هاتف و قدیمی ترین سنگ قبر ۶۷
- ۱۳-۳: شیرسنگی ۶۹
- ۱-۴: آموزش مکتب خانه‌ای ۷۴
- ۲-۴: حکم معلمی مرحوم ایرج ۷۷
- ۳-۴: منزل مرحوم ایرج (اولین دبستان اسفرجان) ۷۷
- ۴-۴: اولین مهر دبستان هاتف ۷۸
- ۵-۴: دبستان قدیمی هاتف ۷۹
- ۶-۴: دبستان کنونی ۷۹
- ۷-۴: نمونه ریزنمرات قدیمی دبستان هاتف ۸۰
- ۸-۴: دبستان شفیع (۱۳۳۱) ۸۱
- ۹-۴: نمونه شدن اسفرجان از نظر فرهنگی ۸۳
- ۱-۵: حکم کدخدایی میرزا خان جان ۹۸
- ۲-۵: ورزش اسفرجان ۱۰۰
- ۳-۵: بانک ملی ۱۰۱
- ۴-۵: حسینیه ارشاد ۱۰۴
- ۱-۶: استاد عباس ذوالقنون ۱۰۶
- ۲-۶: معرق چرم، فردوسی، اثر عباس ذوالقنون اسفرجانی ۱۰۸
- ۳-۶: استاد اسدالله اسفرجانی ۱۰۹

- ۴-۶: استاد علی اسفرجانی ۱۱۰
- ۵-۶: گراورسازی استاد اسفرجانی ۱۱۱
- ۶-۶: اثر استاد علی اسفرجانی ۱۱۲
- ۷-۶: استاد علی اسفرجانی در کتابخانه محمدباقر صدر اسفرجان ۱۱۳
- ۸-۶: اهدای مجموعه استاد علی اسفرجانی ۱۱۳
- ۹-۶: معرق چرم (شاهزاده و باز) ۱۱۴
- ۱۰-۶: خوشنویسی ۱۱۶
- ۱۱-۶: استاد دارا رشیدی در جمع هنرآموزان ۱۱۸
- ۱۲-۶: استاد بازر ۱۳۰۵ اسفرجان ۱۱۹
- ۱۳-۶: مشبک کاری ۱۲۰
- ۱۴-۶: درودگری هنرمندانه ۱۲۱
- ۱۵-۶: نمونه چلیپا ۱۲۵
- ۱-۷: سرداران شهید ۱۳۴
- ۲-۷: شهدای اسفرجان ۱۳۶
- ۱-۸: حمل جهیزیه ۱۵۱
- ۲-۸: جهیزیه نویسی ۱۵۲
- ۱-۹: پلان دهکده گردشگری اسفرجان ۱۶۰
- ۲-۹: دهکده گردشگری اسفرجان ۱۶۱

بنام آنکه هستی نام از او یافت

فلک گردش، زمین آرام از او یافت

اگر دانش تاریخ را سرگذشت گذشتگان و آینه سرنوشت آیندگان بدانیم و علم جغرافیا هم شناخت طبیعت و اثرک و چگونگی زندگی مردمان و به طور خلاصه اقلیم شناسی باشد که به شاخه های مختلف اعم از جغرافیای انسانی، طبیعی، اقتصادی و سیاسی تقسیم می شود، مطالعه و تحقیق درباره هر ملت و قوم و منطقه نیازمند اطلاعات کامل و پژوهش فراوان درباره تاریخ و جغرافیای آن منطقه یا قومی باشد.

برای مطالعه و تحقیق درباره اقوام و ملل و کشورها کتاب های معتبر تاریخی زیادی وجود دارد. ولی وقتی بخواهیم درباره منطقه خاص و در مقیاس کمتر و کوچکتر اطلاعاتی کسب کنیم اکثراً با کمبود منابع مواجه می شویم زیرا با اصول و شیوه های اطلاعات مدوئی از قبل وجود نداشته و یا اگر اطلاعات کمی هم بوده در گذر زمان مفقود یا حداقل مخدوش شده است.

با توجه به مطالب فوق الذکر نیاز مبرمی برای شناخت و شناساندن اسفرجان در بین قاطبه اهالی بویژه دانش آموختگان احساس می شد. با عنایت به سابقه تاریخی و فرهنگی این منطقه که دومین دبستان در شهرستان شهرضا در سال ۱۳۰۷ در آن تأسیس شد و بسیاری از تحصیلکردگان و دانش آموختگان روستاهای اطراف تحصیلات خود را از دبستان و شهرستان شهرضا شروع کرده اند و وضعیت تاریخی و جغرافیایی اسفرجان و انتخاب آن به عنوان یکی از قطب های گردشگری استان اصفهان ایجاب می کرد که از جهت شناخت منطقه و ماندگار شدن ویژگی های آن کتابی تهیه شود.

خوشبختانه انجام این مهم را آقای آیت الله محمد قاسمی با داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و سابقه ممتد فرهنگی به عهده گرفته اند. کوشش خستگی ناپذیر ایشان در جمع آوری اطلاعات صحیح و از همه مهمتر سعی در راستی آزمایی آن ها و تشخیص سره از ناسره و بازشناسی حقیقت از اقوال غیر مستند علیرغم کمبود منابع قابل تقدیر و تشویق می باشد.

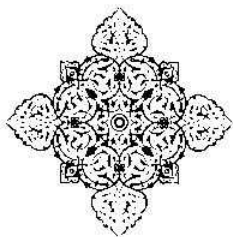
متأسفانه در حال حاضر کار تهیه و نشر کتاب در ایران وضعیت مناسبی ندارد زیرا علیرغم افزایش جمعیت و مخصوصاً دانش آموختگان دانشگاهی و طبقات تحصیلکرده هنوز تیراژ کتاب

غیر از کتب مذهبی و آموزشی در حدود یک هزار جلد می باشد که نسبت به نیم قرن گذشته نه تنها شاهد افزایش آن نبوده ایم بلکه در مواردی با کاهش تیراژ هم مواجه شده. هزینه های سنگین تهیه و چاپ کتاب از یک طرف و عدم رغبت افراد جامعه حتی طبقات تحصیلکرده و دانشگاهی به مطالعه از طرف دیگر کار نشر کتاب را به طور نگران کننده ای مشکل کرده و در این وضعیت هم باز اقدام شجاعانه آقای محمد قاسمی در تأمین هزینه و انتشار این کتاب شایان تشویق و تمجید است.

اینجانب با شناختی که از مؤلف محترم دارم با اطلاع از عشق و علاقه ایشان به اسفرجان و کوشش همراه دقت در تدوین این کتاب توفیق بیشتر ایشان را در ادامه خدمات فرهنگی آرزومندم و تهیه و مطالعه این کتاب را برای همه اسفرجانی ها لازم و حتی واجب می دانم.

تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.
با سلام به اسفرجان و اسفرجانی ها.

قباد ایرج
شهریور ۹۴

مقدمه

بی گمان آبادی و عمران یک سرزمین به داشتن شناختی دقیق از جوامع کوچک و بزرگ آن منوط می باشد و مسئولین یک کشور اگر به آبادانی همه جانبه در تمام شئونات نظر دارند راه آن، عمران تمام نقاط اعم از شهرها و روستاهاست و آگاهی از ظرفیت ها و توانمندی های هر دیار، زمینه را برای رشد و تعالی متوازن یک کشور فراهم می کند.

بدون تردید در کشوری که شهرها انباشته از جمعیت و امکانات باشد و روستاها و نقاط کم جمعیت مورد توجه قرار نگیرد عمران و آبادانی همه جانبه یک توهم دست نیافتنی است نقاط مختلف جمعیتی از کوچک و بزرگ همچون اعضای کوچک و بزرگ یک بدن می باشند که هر کدام در جای خود شناخت و رشد و شکوفایی متناسب را می طلبند و توجه به بعضی و غفلت از بعضی دیگر یک رشد نامتوازن غیر انسانی را در پی خواهد داشت که هیچگاه به سر منزل غایی که پیشرفت همه جانبه است نخواهد رسید. روستاها از گذشته های دور مراکز اقتصادی توانمندی بوده اند که همه اعضای خانواده از کوچک و بزرگ با تولید محصول و فرآورده های مختلف امرار معاش می کرده اند، خانواده ها گاه ده ها برابر مصرف خود اقدام به تولید یک یا چند محصول می کردند تا بتوانند چرخه ای اقتصاد خانوار را به حالت درآورند و عملاً روستاها شهرک های صنعتی ساده و پردرآمد و کم خرجی بودند که با کمترین امکانات، بیشترین خدمات را به جامعه ارزانی می نمودند و مشاغل متعددی را ایجاد می کردند. از سالی ها بر بسیاری از اندیشمندان و فرهیختگان در سطوح مختلف علمی، فرهنگی و اجرایی از روستاها برخاسته اند که با ذکاوت و روحیه ای صداقت و پشتکار، منشاء خدمات بزرگی بوده اند و خوشبختانه در گستره ای تاریخی کشور ما از این دست بزرگان کم نبوده اند. البته در شرایط خطیری که کشور در آسایشی مخاطراتی چون جنگ بوده است، باز روستاها نقشی پررنگ داشته اند و به نوبه خود و حتی بیش از حد توان همت گماشته اند و اینها از نقاط قوت تمام روستاها در کشور ما می باشد.

آنچه نویسنده ای این سطور را وادار نمود تا به تدوین مجموعه ای - هرچند کم و مختصر - درباره اسفرجان بپردازد آن است که این دیار از گذشته های دور جمعیت زیادی را در خود داشته و آثار به جای مانده از گذشتگان نشان می دهد که علیرغم سکوت سرد امروز، سرشار از شور و شوق زندگی و تولید و تجارت بوده است و از نشانه های عمران و آبادانی آن، جلوه های تاریخی و طبیعی موجود است که خوشبختانه هنوز بر پهنه این دیار سبز و ساکت نمایان می باشد.

این دیار در کنار همه‌ی جاذبه‌ها به عنوان خطه‌ای فرهنگی مطرح بوده و هست که جمع بزرگی از تحصیل کردگان برخاسته از این روستا، در سراسر کشور منشاء خدمات ارزشمندی بوده‌اند و تعدادی هم در خارج از کشور به تحصیل در رشته‌های عالی مشغول می‌باشند. که احصا و توضیح در این باره مجموعه‌ای جداگانه را می‌طلبد.

ظرفیت‌های مناسب جهت سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، کشاورزی، گردشگری، دامپروری و وجود استعدادهای قدرتمند و قرار گرفتن در مسیر شمال - جنوب کشور و شرایط طبیعی بسیار مناسب، آب نسبتاً فراوان و وجود زیرساخت‌های مورد نیاز از نقاط قوت برای رشد و تعالی این منطقه می‌باشد. به همواره به مسئولین گوشزد شده است که تاکنون مورد توجهی آنچنانی قرار نگرفته و این شرایط و امکانات کماکان مغفول مانده است.

این مجموعه بر سه محور معرفی پیشینه و شرایط فرهنگی، اقتصادی و طبیعی این دیار می‌پردازد و با تمام کوشش و نظر و همت همه‌ی اسفرجانی‌ها اعم از مقیم و غیرمقیم و مسئولین را برای عمران این خطه می‌طلبد.

از کلیه عزیزانی که بنده را بر تندی این مجموعه یاری کردند با تمام وجود تقدیر نموده از آقایان:

مهران محمدی، قباد ایرج، خسرو شریف‌زاده (شاخ)، محمدرضا حاج‌هاشمی، عبدالکریم اعتمادی، منوچهر اسدی و احمد محمد قاسمی، منصور محمد قاسمی و همچنین خانم مریم محمد قاسمی که در تهیه تصاویر، مطالب و اسناد به بندگی نمودند با فروتنی تشکر می‌نمایم و خود را قرین لطف همگان می‌دانم و از همسر مرضیه محمد قاسمی که همواره مددکارم بودند قدر دانی می‌نمایم.

در پایان از نظر مساعد دکتر اسحاق طغیانی و مساعی بی دریغ آقایان محمد رضا یونسی که امر تایپ و ویرایش کامپیوتری این مجموعه را برعهده داشتند، کمال امتنان و تشکر را ابراز می‌کنم.

هزار است و سیصد نود بود و دو

چو آمد به پایان سخن‌های تو